

Cem Yılmaz Budan

Türk Edebiyatında Bohem

Araştırma - İnceleme

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Giriş yahut Bohem Kavramının Düşündürdükleri Üzerine Birkaç Söz	17
1. Kavram Olarak Bohem yahut Artistik Bohemya'nın Belirlenimi: Etimolojiden Pratiğe	19
2. Bohemin Tarihsel Gelişimi Üzerine: Bir Kimlik Teşhisi Girişimi.....	23
3. Batı'dan Doğu'ya Bohemin Değişen Temsilleri: Türk Boheminin Doğuşu	45
4. Türk Edebiyatında Bohem Sanatkâr Profiline Öncülü: Abdülhak Hamit Tarhan	55
5. Bohem Sanatkârı Kent Merkezine Sızdıran Truva Atı yahut Mekânsal Özerkliğin Uç Temsili: Beyoğlu	75
6. Türk Edebiyatının İlk Bohem Topluluğu yahut Asmalımescit'te Derbeder Bir Serencam: Fikret Adil, Peyami Safa ve Necip Fazıl Kısakürek	89
7. Asmalımescit Kuşağı'nda Bohem Temsilinin Kültürel Analizi yahut Sonuç Yerine Mülâhazalar	117
8. Asmalımescit Kuşağı ile Baylan Topluluğu Arasında Bir Lüzumsuz Adam: Sait Faik Abasıyanık yahut Yalnız Bohemin Anatomisi	121

9. Türk Edebiyatı Tarihinin Şarkısı Yarıda Kalmış Bohemi: Cahit Sıtkı Tarancı	143
10. Türk Edebiyatı Tarihinin İkinci Bohem Topluluğu: Baylan Kuşağı	155
11. Pera'dan Hayalet Sessizliğiyle Geçen Mülksüz ve Esrarengiz Bir Bohem: Oğuz Haluk Alplaçın	203
12. Ezelf Paradoksun Sordurduğu: Bohem Mekâna Sığar mı?	219
Sonuç Yerine	237
Kaynakça	255

Önsöz

Elinizdeki kitap, bohem kavramının üzerinde yaşadığımız coğrafyanın sınırları dahilinde üretmiş olduğu tarihsel, edebî, sosyokültürel ve felsefi birikimi incelemeyi hedefleyen bir içeriği haizdir. Türk boheminin kuruluşu, gelişimi, mücadele alanı ve ayrıksı temsillerinin oluşturduğu varoluş serencamının kronolojisini çizen bu eser, bütüncül bir tarihsel tanıklığın yanı sıra ele alınan kavramın estetik ve düşünsel boyutlarını da tartışmaya açmaktadır.

Bohem, Batı'da burjuva ideolojisinin egemen söylemi etrafında vücut bulan modern toplumun dayattığı değerler manzumesi karşısında gelişen entelektüel huzursuzluğun estetik düzlemdeki dışavurumudur. Bu kavram, sanatkâr imgesine vergi olduğu varsayılan özgün bir yaşam tarzını ifade ettiği kadar, onunla özdeşlik ilgisi kuran muhalif bir kimliği de tanımlamaktadır. Öyle ki "bohem" kavramı ile "sanatkâr" imgesi arasında zamanla bir tür ontolojik mutabakat kurmanın kaçınılmaz olduğu düşünülmüş; her iki varoluş kategorisinin de aynı kod ve referanslardan beslendiği kabul edilegelmiştir. "Bohem" ile "sanatkâr"ı aynı zeminde buluşturan bu zan, esasen her iki kimliğe de belirli nitelikler izafe etmiştir. Günümüzde dahi metodik bir çalışma planına ya da mazbut bir hayata sahip olduğu gözlemlenen, statükoyla barışık herhangi bir yazar ya da şairin santsal meziyetlerini sorgulamak kamusal bir refleks hâlini almıştır. Bunun temel nedeni, sözkonusu kimliklere vaktiyle

atfedilmiş olan özelliklerin neredeyse tümüyle kalıplaşmış olmasıdır: Sanatkâr, zorunlu olarak bohem yaşam pratiğine teşne bir derbederdir. Sanatsal etkinlik, her hâlükârda sınırları zorlamayı gerektirir. Marjinal yönelimler, eğlence hayatına düşkünlük, pejmürde kılık, gelecek kaygısından yoksunluk ve modern topluma başkaldırı gibi bohem semboller, sanatkârın alametifarikalarıdır. Sanatkâr imgesiyle ilgili tüm bu ön kabul-ler esasen, bohemin bu kimlikle hangi düzeyde bütünleşmiş olduğunun delilleridir. Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Bohem gerçekten olduğu düşünülen kişi midir yoksa kendisine yüklenen anlamları aşan özellikler de taşır mı?

Türk edebiyatında bohemin izlerini sürmeyi hedefleyen bütünlüklü bir çalışma üzerinde yoğunlaşma gereksinimi hissetmemi sağlayan pek çok etkenden ilki, bu soruya bir cevap bulma ihtiyacıydı. Fakat kuşkusuz bu başlığın zihnimde berraklık kazanmasının ilk adımını, varlığından Oktay Akbal'ın *Zaman Sensin* adlı eseri sayesinde haberdar olduğum Fikret Adil hakkındaki okumalarım teşkil etti. Türkiye'deki ilk bohem edebiyat topluluğunun etrafında şekillendiği Fikret Adil, gerek yaşam pratiğiyle gerekse edebî ürünleriyle bu bağlamda merkezî bir figür olarak konumlandırılmayı hak ediyordu. Nitekim Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Aka Gündüz ve Mahmut Yesari gibi yerli edebiyatçıların yanı sıra Tennessee Williams ve Jean Cocteau gibi dünyaca ünlü Batılı muharrirler de bu sanat tutkununun çevresinde bir araya gelmeyi tercih ediyordu. Üstelik ilk filizlerini erken Cumhuriyet devrinde vermeye başlamış bulunan Beyoğlu merkezli bohem sanat hayatı, oldukça canlı ve incelenmeye değer bir entelektüel atmosfer de yaratmıştı. Fikret Adil'den devralınan mirasın rehberliğinde başlayan araştırma süreci bir müddet sonra bohemin kavramsal kökenlerine nüfuz edilmesini zorunlu kılan bir incelemeye doğru evrildi. Zira Türkiye'deki örneğine eğilmeye başlamadan önce bohem kavramının üzerinde geliştiği coğrafyada kazandığı anlamın araştırılması gerekiyordu. Paris merkezli ilk bohem sanat topluluklarının teşekkül etmeye başladığı XIX. yüzyılın

ortalarından itibaren Henry Murger, Nerval, Gautier, Baudelaire ve Rimbaud gibi sanatkârların öncü temsilcileri olarak belirdikleri bu tipin ayırt edici vasıflarının ayrıntılı bir biçimde belirlenmesi zaruriydi. Dolayısıyla çalışma kapsamında öncelikle bohem kuramsal arka planını oluşturmak üzere Batılı kaynakları esas alan hacimli bir literatür taramasına girişildi. Boheme ilişkin dört başı mamur bir tanım denemesi, ancak bu şartlar altında mümkün kılınabilirdi. Bohem sanatın Batı'daki ilk örnekleri hakkında fikir sahibi olunmadan, Türk edebiyatı tarihi özelinde izlediği gelişim seyrinin tetkikine geçilemezdi. Zira yerli sanatkârlar, örneksedikleri Paris eksenli bohem yaşam pratiğini kendi kültürel ve toplumsal gerçekliklerine uyarlarlarken onu belirli ölçülerde deforme etmek zorunda kalmışlardı. Bir başka ifadeyle Türk boheminin anatomisini anlamanın yolu bohem deneyimin ne olduğunu anlamaktan geçiyordu.

Aslında bohem sanatkâr tipi için sabitlenmiş bir tanım önermeye çalışmanın sakıncaları ortadadır. Bohem, XIX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze yeryüzünün pek çok farklı coğrafyasında muhtelif muadiller üretmiş; bu itibarla da yerel bağlamından sıyrılarak evrensel, çok boyutlu ve kompleks bir değer hâline gelmiştir. Hemen her ulusal edebiyat geleneği bohem sanatçı imgesinin karşılıklarıyla hemhal olmuştur. Buna mukabil, bohem kimliğin taşıyıcıları olarak karşımıza çıkan sanatkârlarca ortaklaşa benimsenmiş bulunan özellikler arasında gözlemlenen kimi paralellikler, bu tipin birtakım başat niteliklerle donanmış olduğuna da işaret eder. İndirgemeci bir yaklaşım geliştirmekten özellikle imtina eden ihtiyatlı bir tutumla bohem sanatkârın karakteristiğini tayin eden dikkat çekici özellikleri sıralamak yine de mümkündür.